

Аннотация. Могилей И. И. Идиостилистическая организация переводческого дискурса в произведениях художественной литературы в жанре саспенс

В статье рассмотрены принципы стилистико-нарратологического подхода к созданию переводов литературных произведений в жанре саспенс, его психологических, лингво-текстуальных и психолингвистических характеристик, проанализированы алгоритм структурирования разновидностей этого жанра в сфере художественного дискурса и специфика когнитивных процессов, в частности мотивация читательской перцепции, в аспекте исследования идиостилистических характеристик украиноязычных переводов. Статья посвящена исследованию особенностей выявления текстуальных характеристик авторского идеолекта в украинских переводах англоязычных произведений художественной литературы, в частности англоязычной литературы в жанре саспенс. Разработка упомянутой отрасли охватывает, наряду с общетеоретическими аспектами, исследовательские проблемы практики и стратегии переводческой деятельности, выявленные на материале сопоставительного анализа обоих текстов. Сопоставление оригинального и переводного текстов позволяет определить смысловые доминанты авторского идиостиля, концептуальные положения творческого мировоззрения автора, а также определить их структуру и организационную иерархию. Автор рассматривается и оценивается как индивид, организующий собственный текст, ориентируясь на свою авторскую индивидуальность, которая выявлена в том, как именно автор интерпретирует типичные черты литературной эпохи, как воссоздает литературные языковые нормы.

Ключевые слова: идиостиль, жанр, дискурс, саспенс, перцепция, нарратив, языковая личность, индивидуальная манера письма, концептуальная картина мира, лингво-культурологическая интерпретация текста.

Summary. Mogiley I. I. Ideostylistic features of the translating discourse in the literary works of suspense

The article regards principles of stylistic and narratological approach to translation making in suspense, its psychological, linguo-textual and psycholinguistic features, and also analyses the structure of the genre offshoots in the literary discourse as well as readers' perception in the Ukrainian language aspect. A dictionary definition of suspense would indicate that it is a feeling of apprehension about what is yet to happen. Suspense or cliffhanger is an artistic device, a plot, or narrative device, in which the end is curiously abrupt so that the protagonist is left in a difficult situation without offering any resolution of conflicts. To be in a state of suspense is to be uncertain about the future and have an emotional stake in what will unwind. Screenplay writers and fiction writers commonly use suspense as a plot device, creating a series of cliffhangers that keep people reading the book or watching the film. Indeed, suspense provides the feelings of both tension and anticipation. It often involves surprise, characters may do the unexpected, situations may quickly take a turn for the better or worse, or a plot line may have a clever twist. Creators of suspense must maintain a heightened sense of discomfort or discordance in their stories, and often attempt to end a story unpredictably. Apart from tension experiences on the level of the plot, tension can also be induced on more micro-structural levels of a text.

Key words: ideostyle, genre, discourse, suspense, perception, narrative, language personality, peculiar manner of writing, personal world concept, lingual and cultural text interpretation.

УДК 808.3-083-55

А. А. Таран

МОВА ПРОТЕСТУ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

У статті проаналізовано лексикон мови протестних акцій в Україні на початку ХХІ ст. Особливу увагу звернено на лексему майдан в новому суспільно-політичному значенні, її функціональний потенціал, роль у сучасній словотвірній номінації. Виявлено також формування нових спеціалізованих або експресивно-оцінних значень лексем революція, марш, віче. Досліджено вплив нових значень на парадигматичні та синтагматичні властивості слів. З'ясовано, що лексема Майдан та інші активізовані слова – вже давно засвоєні українською мовою запозичення або питомі лексеми, а отже, українська мова розвиває цю ділянку свого суспільно-політичного лексикону за рахунок внутрішніх ресурсів, що доводить стійкість і самобутність сучасної української номінації і слугує доказом того, що нам не загрожує український варіант англізованої мови globish – ukrainish.

Нові номінації засвідчують взаємозв'язок нового в когнітивній свідомості спільноти та його відображення в мовній свідомості і втілення в нових мовних одиницях.

Ключові слова: *активні ресурси номінації, неосемантизм, словотвірні синоніми, словотвірне гніздо, спеціалізація значення лексеми.*

Постановка проблеми. У найбільш інтенсивні періоди життя суспільства, пов'язані з кардинальними змінами в різних сферах його діяльності, зростає вплив соціального чинника на розвиток мови. Політична мова певного періоду завжди формує звичний для вуха словник, найчастіше дистанційований від адресата, якому загалом не властива особлива перейнятість політичними перипетіями. У напруженому емоційному полі суспільно-політичних подій в Україні початку ХХІ ст. на творення лексики безпосередньо впливає зміст подій, що їх емоційно переживають мовці в актуальному історичному часі. Саме тому надзвичайно важливим є вивчення реальної мовної практики спільноти, сьогочасної реакції мови на суспільні події, зрушень, які спричиняють зміни в свідомості мовців, в загальній, колективізованій концептуальній і мовній картині світу сучасних українців.

Освоєння нового в довкіллі, суспільстві і світосприйнятті окремого носія мови відбувається в межах таких когнітивних процесів, як концептуалізація, категоризація (генералізація) та аспектуалізація (профілювання, спеціалізація) понять в одиницях національної мови – їх вербалізаторах [7, с. 19 – 211; 11].

Концептуалізація в когнітивній свідомості носіїв мови з властивими їй інтегральними та диференційними когнітивними ознаками закладає підґрунтя для процесів категоризації та аспектуалізації, що полягають в узагальненні чи розрізненні певних концептів та їх вербалізаторів за певними когнітивними ознаками [5, с. 148].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою дослідження стали наукові студії з проблем семантики і стилістики мовних одиниць, їхньої динаміки В. В. Жайворонка, Є. А. Карпіловської, Н. Ф. Клименко, В. Г. Костомарова, А. М. Нелюби, В. М. Русанівського та інших мовознавців. Проблемам формування української «революційної» мови кінця ХХ – початку ХХІ ст. присвячено наукові розвідки українських дослідників Т. Жили, О. В. Зарецького, Л. О. Ставицької, О. Тищенко. Крім того, в українських неологічних словниках описано семантику та функційні властивості нових слів, що активно функціонують у сучасному політичному дискурсі. Автори ідеографічного словника нової лексики «Активні ресурси сучасної української номінації», який щойно побачив світ, ґрунтовно простежили функціональний потенціал слів або словотворчих формантів (афіксів чи основ складних слів), що в роки незалежності активно побутують в суспільно-політичному лексиконі. При цьому, функціональний потенціал таких ресурсів потрактовано як сумарний показник кількості та якості їхніх парадигматичних, синтагматичних, епідигматичних (дериваційних) відношень з іншими ресурсами, старими й новими, у тексті і в системі мови.

Виклад матеріалу дослідження. Майдану Незалежності в Києві, мабуть, історично визначено бути центром політичних подій в незалежній Україні. Ще в 1990 році українські студенти мітингували на майдані Незалежності (тоді ще – площі Жовтневої революції) проти останнього комуністичного уряду радянської України. Ця акція протесту всередині країни разом із процесами руйнації Радянського Союзу як єдиної держави стала ще одним могутнім поштовхом до кінця Української РСР і народження незалежної України. Відтоді Майдан – це своєрідний «екстремальний топос» [16], об'єднання величезної кількості небайдужих людей із різних регіонів і суспільних верств навколо однієї ідеї – зміни своєї країни, її оновлення, демократизації державного управління.

Після Помаранчевої революції майдан Незалежності став, на думку Л. О. Ставицької, персоніфікованим, міфологізованим утіленням революції з людським обличчям у прямому й переносному значеннях [16, с. 6]. Проте події кінця 2013 – початку 2014 рр., пов'язані на початку цієї акції з протестом проти відмови уряду В. Януковича від входження України до процесів євроінтеграції, спричинили появу нового Майдану і відповідно – нових лексем на

позначення такого суб'єкта суспільно-політичного життя країни – *Майдан 2013*, *Євромайдан*, напр.: *Хто з українських зірок вийшов на Євромайдан?* (УТ, 28.11.2013); *Життя Майдану-2013* (УТ, 01.12.2013).

Лексему *майдан* було зафіксовано ще в «Малорусько-німецькому словарі» Є. Желехівського та С. Недільського (Львів, 1886, I: 423) з німецькими відповідниками *Platz*, *Anger* на позначення «площі, зокрема в селі як місця зібрання громади», а також *Teer brennerei* зі значенням «смолокурня» [3]. На початку ХХ ст. знаходимо його в «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка зі значеннями 1. «Площадь»; 2. «Заводь для гонки смоли» [13, с. 398]. Натрапляємо там на словосполучки *майданна громада* та *майданний дьоготь*. Через понад півстоліття академічний тлумачний «Словник української мови» в 11-ти томах (далі – СУМ) підтвердив життєстійкість цього тюркізму в українській мові. За СУМом *майдан* це – велике незабудоване місце в місті або селі; площа // базарна площа [СУМ, IV, с. 504]. Проте контексти вживання лексеми *майдан* у мовній діяльності сучасного українського суспільства свідчать про певні зміни його значення, зокрема про його термінологізацію, появу в семантичній парадигмі цього слова нових спеціальних значень. Спробуємо за текстами сучасних українських ЗМІ, що висвітлюють події суспільно-політичного життя України, окреслити такі нові значення або відтінки значень слова *майдан*:

1. *Майдан* (пишуть як з малої, так і з великої літери) – «мітинг», «акція протесту», напр.: *Мирний Майдан та криваві провокації на Банковій* (УТ, 01.12.2013); *Азаров запевнив, що студентів не переслідуватимуть через Майдан* (УТ, 01.12.2013); *Після розгону Майдану акція відновилася на Михайлівській площі* (УТ, 01.12.2013); *Протестувальники скандують: «На майдан»* (УТ, 02.12.2013); *У Держдумі РФ побоюються, що Майдан може емігрувати з Києва в Москву* (ГПУ, 10.10.2013).

2. *Майдан* «люди, які беруть участь у мітингу, збірна назва для мітингувальників, протестувальників» (метонімія за ознакою «територія (місце) – ті, хто перебуває на ній»). Контексти вживання засвідчують персоніфікацію лексеми, напр.: *Євромайдан продовжує мітингувати* (ТСН, 29.11.2013).

3. *Майдан* «місце, де відбуваються важливі історичні події», напр.: *За словами Яценюка, зараз серед завдань майданівців – навести порядок на Майдані* (ГПУ, 01.12.2013); // «Найактивніший чинник політичної боротьби», напр.: (УТ, 06.12.2013); *Яценюк – українцям: «Ідьте на Майдан. Тут твориться доля країни»* (ВЗ, 01.12.2013); *Майдан – це велика сила* (ГПУ, 06.12.2013).

Соціально-політичну значущість цього поняття засвідчує активне вживання паралельно зі згаданою лексемою номінацій-графічних варіантів *Євромайдан* – *ЄВРОМАЙДАН* – *ЄвроМайдан* – *euromaidan* – *EuroMaidan*. Фіксуємо й дальшу вербалізацію цього нового поняття, яку засвідчує лексема *євромайданчик* на позначення незначної кількості людей, які вийшли мітингувати, напр.: *У Чернігові за рішенням суду знищили євромайданчик* (5 канал, 25.11.2013).

Зібраний матеріал дає змогу окреслити кілька аспектів, у яких відбувається спеціалізація концепту *майдан* за рахунок нових його когнітивних ознак, напр.: а) означення *майдану* за його суспільно значущими функціями: *Підприємницький майдан проводили організації підприємців. Хто буде організовувати пенсійний майдан?* (УТ, 06.08.2011); *Правоохоронці влаштували перевірки луганських таксистів, які їздили на податковий Майдан* (УТ, 18.01.2011); *Тому, вочевидь, українцям треба бути готовими до реагування на подібного роду речі і вже зараз почати готуватися до нових «мовних майданів»* (ГПУ, 15.06.2012); *У столиці розпочинається альтернативний майдан* (ВЗ, 29.11.2013);

б) означення *майдану* за динамічною чи статичною ознакою якості, належності, відносності, напр. *Євромайдан – мирний чи кривавий* (ТБІ, 26.11.2013), *«зрежисований» Майдан* (УП, 14.12.2012), *провладний Майдан* (ГПУ, 09.12.2013), *закривавлений Майдан* (УП, 01.12.2013). Зокрема, враховуючи те, що акції протесту охопили всю Україну, з'явилися регіональні майдани на зразок *київський Майдан*, *львівський Майдан*, *донецький майдан*, *тернопільський Майдан*, *столичний Майдан*, *Бровари-майдан*.

Особливої функції набуває і форма множини **Майдани**. Її уживають у функції збірної назви для означення 1) мітингувальників Майдану і Євромайдану (листопад 2013): *Столичні Майдани об'єдналися в єдиний Євромайдан* (ГПУ, 28.11.2013) та 2) кількох майданів в Україні в різний час: *Мабуть, у нас тоді було справді два Майдани* (УП, 16.08.2006) [1, с. 172]. Лексема *майдан/Майдан* і похідні від неї *Євромайдан, Майдан-2013* набувають статусу гіперонімів, до них вже з'явилися номінації-гіпоніми: **автомайдан**, напр.: *Учасники автомайдану влаштували акцію протесту під Лук'янівським СІЗО і вимагають звільнення журналіста «Дорожнього контролю» Андрія Дзіндзі* (ГПУ, 08.12.2013); **міні-майдан**, напр.: *Мами з немовлятами влаштували міні-майдан* (ГПУ, 27.11.2013) – контекст вказує на те, що це акція протесту, марш мам і немовлят; **майдан Партії регіонів**: *Майдан Партії регіонів у Маріїнському парку налагодив побут* (ГПУ, 06.12.2013).

Порівнюючи мову протесту Помаранчевого майдану 2004 року та Євромайдану 2013-2014 років, простежуємо розбудову поняттєвого поля зі словом *майдан* у новому значенні, формування антонімічних пар, синонімів, гіпонімів, гіперонімів. Якщо Помаранчевий Майдан за матеріалами ЗМІ – це *мега-майдан* (УМ, 04.12.2013), то Євромайдан репрезентований кількома майданами: *Молодіжний Євромайдан, Майдан надії, Майдан розгубленості, Майдан обурення, Майдан підйому, Майдан сумнівів, Майдан облоги* (ДТ, 06.12.2013). Оскільки *майдан* у свідомості мовців сприймається як вирішальна запорука перемоги, то й акції протесту мають певні особливості. Так, Майдану-2004 властива *мирність протесту*, а Євромайдану, навпаки, *мітинговий тиск, огрубіння майдану, тиск майдану, всенародний підйом, порив-протест*. Різноманітні також парадигматичні лексичні об'єднання майданів різного часу, зокрема:

1. **Гіпероніми** Помаранчевого майдану – *майданний актив, майданні ватажки, лідери Майдану*, а Євромайдану – *активісти Євромайдану, коменданти Євромайдану, сотники майдану*. Основними причинами активізації лексем *комендант, сотник* є зміни в суспільній свідомості носіїв української мови, а може, й зміна складу учасників майдану. Погоджуємося з думкою Д. М. Шмельова про те, що «контекстуально зумовлені відтінки значення певного слова узагальнюються у свідомості мовців, стаючи ніби елементом значення самого слова» [Шмельов, 1973, с. 73]

У СУМі лексему *комендант* зафіксовано зі значенням (ремарка діал.) «Командир» [СУМ, IV, с. 244], *сотник* зі значенням «На Україні в XVI – XVIII ст. – особа, яка очолювала сотню, обиралася спочатку козаками, а згодом призначалася гетьманом або царем» [СУМ, IX, с. 472], однак підвищення функціональної значущості цих лексем у сучасному мовному процесі відбувається у зв'язку з їхньою новою функцією в житті суспільства.

Безперечна неосемантизація цих слів у нових суспільно-політичних умовах життя України початку XXI століття.

2. **Гіпоніми** Майдану-2004 – *майданний люд / люди майдану / герої майдану*. Водночас гіпоніми Євромайдану – це вже своєрідні фразеологічні серії: *герої майдану / герої нашого часу / небесна сотня, самооборонці / самооборонівці, самооборона Майдану*. За СУМом *самооборона* – оборона країни силами й засобами самого населення поряд з обороною силами держави [СУМ, IX, с. 40]. Проте, на нашу думку, це відтінок значення, бо основне значення відбиває формальну будову цього слова – оборона самого себе. У Вікіпедії – відкритій багатомовній мережевій енциклопедії – потлумачено *самооборону майдану* по-різному, а саме: за українською Вікіпедією – це всеукраїнський понадпартійний громадський рух, добровільне громадське формування, що діє на основі самоорганізації, громадянської солідарності та координації діяльності структур різного рівня [http://uk.wikipedia.org/wiki/Самооборона_Майдану], а за російською Вікіпедією – це незаконні воєнні формування, поділені на «сотні», які виконують функцію охорони порядку й оборони в місцях проведення акцій Євромайдану [http://ru.wikipedia.org/wiki/Самооборона_Майдана]. Так виразно дві мовні версії вільної мережевої енциклопедії відбивають відмінності в когнітивній структурі слова *самооборона* у свідомості сучасного українського і російського суспільства.

Жваве життя Майдану породжує й інші нові слова для нашої мови. Поява похідних, що засвідчують аспектualізацію названого твірною основою поняття, також доводить значущість самого такого концепту в сучасній когнітивній і мовній свідомості українців. Лексеми *майдан* та *Євромайдан* стають основою для словотвірних синонімів-прикметників *майданний* / *євромайданний* – *майданівський* / *євромайданівський*, напр.: «Замінування» «майданного» автобуса в Мукачеві очікувано виявилось міліцейською «качкою» (ТСН, 12.09.2013); У Києві створено закарпатський «майданівський» підрозділ, найбільша потреба – у теплих речах (ВЗ, 09.12.2013); У Харкові спалили євромайданівський автобус (Вікна-СТБ, 12.12.2013); Євромайданний вірус вражає чимдалі більшу кількість людей (ТСН, 27.11.2013). Проте прикметник *майданний* засвідчує більшу сполучуваність: *майданна творчість*, *майданні ватажки*, *майданний актив*, *майданний страх*. Функціонують вже й похідний іменник *майданність*: *Прийміть це як майданність* (УМ, 04.12.2013) (тут – виразна мовна гра, алюзія зі словом *данність*, пор. *Прийміть це як данність*, тобто незаперечний факт) та дієслова *майданити* / *євромайданити* з префіксальними похідними *помайданити*, *промайданити*, *домайданитися* та *майданувати*, утворене за аналогією до *мітингувати*, *протестувати*, *пікетувати*, як назви дій, що відбуваються на Майдані, напр.: *Яценюк, Кличко і Тягнибок просять українців «майданувати» без упину* (Факти ICTV, 24.11.2013).

Функціонує вже новий термін *євромайданізм*, напр.: *Психолог: Євромайданізм – психічне захворювання* (УП, 25.01.2014).

На позначення людей, які мітингують, у ЗМІ функціонують словотвірні синоніми *майданники* / *євромайданники* – *майданівці* / *євромайданівці* та *майданці* / *євромайданці*, напр.: *Майданівці вирушили пікетувати Апеляційний суд* (УП, 12.12.2013); *Євромайданівці будуть стояти у центрі Києва щонайменше до вівторка* (ТСН, 12.12.2013); *«Майданники» обрали «революційного коменданта» Києва* (ТСН, 09.12.2013); *Євромайданники перекрили Хрещатик* (ТСН, 03.12.2013); *Євромайданці збираються у колону для пікету ГПУ* (ТСН, 12.12.2013). Активність у творенні словотвірних синонімів виявляють питомі суфікси, що виражають спільне словотвірне значення «особа за її відношенням до об'єкта, названого твірною одиницею»: **-ець** : **-івець** / **-ник**. Найбільш уживаною у мас-медіа є лексема *євромайданці*, тому що спрацьовує регулярна модель із суфіксом **-ець** від назви місця: *українець*, *полтавець*. Аналіз матеріалу дозволяє виокремити серед похідних антонім *антимайдан* / *євроантимайдан* та похідні від нього *антимайданівці* – *антимайданники*, *євроантимайданівці* – *євроантимайданники*, напр.: *На Майдані зводять укріплення, а на антимайдан ввозять людей* (ТБІ, 13.12.2012). Фіксуємо цікавий новотвір-зоонім *Майданка* – собака, яка весь час крутиться біля Майдану.

Зібраний матеріал уможливорює моделювання словотвірного гнізда від неосемантизму *майдан* такої формально-семантичної будови.

Базове слово	I ступінь	II ступінь	III ступінь
майдан →	майданний → майданівський майданити → майданувати → майданінг майданізація майданець майданник → майданівець → Майданка міні-майдан	майданність помайданити промайданити домайданитися замайданитися майданування майданниця майданівка	

	автомайдан →	автомайданник автомайданівець автомайданний автомайданівський	
	аквамайдан антимайдан →	антимайданник антимайданівець антимайданний антимайданівський	
	постмайдан → післямайдан післямайдання післямайданний євромайдан →	постмайданний	
		євромайданник євромайданівець євромайданний євромайданівський євромайданити → євромайданізм євромайданчик євромайданування євромайданізація антиєвромайдан пост'євромайданний	поєвромайданити
	білямайданний		
Разом:	49 похідних слів		

Поява від неосемантизму *майдан* нових формально та семантично мотивованих одиниць доводить збереження провідної ролі словотворення в сучасній українській номінації, зокрема в розвитку сучасного українського суспільно-політичного лексикону. *Майдан* та інші активізовані слова – вже давно засвоєні українською мовою запозичення або питомі лексеми, а отже, українська мова розвиває цю ділянку свого суспільно-політичного лексикону за рахунок внутрішніх ресурсів. Це доводить стійкість і самотутність сучасної української номінації і слугує доказом того, що нам не загрожує український варіант англізованої мови *globish – ukrainish*.

Численні контексти засвідчують не тільки персоніфікацію, а й збірність лексеми *Майдан*. Він ніби втілюється в живу істоту, яка має душу, думає, відчуває, прагне справедливості [4, с. 90]. Водночас синтагматика виявляє функціонування слова в такому новому значенні, але вже суспільно-політичному, напр.: *Майдан стоятиме до відставки Азарова та Януковича* (УТ, 01.12.2013); *Євромайдан вистояв* неспокійну ніч (ТСН, 10.12.2013); *Майдан може розійтися* за умови, що будуть надані гарантії підписання угоди про асоціацію з ЄС і непідписання угоди з Митним союзом (УП, 13.12.2013); *Євромайдан у Києві замовк на знак протесту* (24 канал, 08.12.2013). Львівський *Майдан наголошує*, що він неполітичний (ВЗ, 28.12.2012); *Майдан реагує* (ТСН, 11.12.2013); *гасло «Зігрій і нагодуй Майдан»* (ВЗ, 2.12.2013); *Майдан кличе* (ГПУ, 09.12.2012); *Майдан подорослішав* (УМ, 15.12.2013).

Майдан – це вже чітко організована структура, що має свою атмосферу, відображену в прагненнях і бажаннях, тому з'являються словосполучення на зразок *хвиля Євромайдану* (ГПУ, 10.12.2013); *виклики Майдану* (29.12.2013); *думка Майдану* (ТСН); *перемога Майдану* (5 канал); *синдром Майдану* – «*вирішення будь-якого питання шляхом мітингу*» (ТСН, 7.12.2013), *рада Майдану*. На каналі СТБ в 2004 р. сюжет про подружжя, чиє життя кардинально змінила Помаранчева революція, мав назву «*Флюїди Майдану*», «*Подружжя Майдану*».

Майдан породжує характеризувальні найменування явищ, процесів, ситуацій, відносин провладної сили, з одного боку, і майданівців, з іншого. Той самий процес може бути позначений різними номінаціями як вияв різного ставлення, різної оцінки тих самих подій, напр.: *зачистка Майдану – зачищення Майдану, розгін Майдану, силовий розгін Майдану, штурм Майдану, знесення Майдану, переформатування Майдану*.

Самоорганізаційна сила народного духу, яка керує настроями Майдану, позначена на дискурсі майданних гасел і мітинговій риторичі, напр.: *«Молодь нації за Євроінтеграцію», «Ми – громадяни, що вийшли на майдани», «Київ, виходь. Україно, вставай», «Разом і до кінця», «На Майдан!»*. Набувають нового значення слова П. Тичини *«На майдані коло церкви революція іде»*. Ремінісценції з його творів звучать у газетних заголовках *«На майдані коло Шевченка» (про львівський майдан), «На Майдані у столиці»*. У діалогічний вир боротьби на Майдані потрапило знакове для суспільства гасло *«Слава Україні» – «Героям слава»*. Енергетику Майдану сконцентровано в нових назвах. Під час українського майдану під назвою *«Україна без Кучми»* 2000 року альянс українських громадських організацій зареєстрував *сайт Майдан*. Проте вже з'явився інформаційний центр *«Майдан-моніторинг»*, проект *«Майдан Reload»*, *«Євромайдан SOS»*, *«SOS Майдан»* та навіть *торг «Майданівський»*, напр.: *Торг "Майданівський" печуть за півгодини* (ГПУ, 13.12.2013).

Прикметно, що слово *революція* «докорінний переворот у житті суспільства, який приводить до ліквідації віджилого суспільного ладу і утвердження нового, прогресивного» [СУМ, VIII, с. 475] набуває значної популярності в Україні у кінці XX – на початку XXI ст., напр.: *студентська революція, або революція на «граніті»* (1993 р.). Якщо Майдан 2004 року назвали *Помаранчевою революцією*, то Майдан 2013 року означено як *Ялинкову революцію, Європейську революцію / Єврореволюцію, Революцію 2013, Євромайданну революцію, моральну революцію*. Автори статей в українській Вікіпедії зазначають, що терміни *Європейська революція / Єврореволюція* та *Євромайдан* мають дещо інше семантичне навантаження: *Євромайдан* здебільшого вживають у контексті організації, форми та місця проведення протестів; *Єврореволюція* – як назву самих таких протестів, суспільних та політичних зрушень, викликаних зривом підписання Угоди про Європейську інтеграцію, та, власне, самим Євромайданом [<http://uk.wikipedia.org/wiki/Євромайдан>]. З вуст російських політиків звучить назва *коричнева революція: МЗС Росії: В Україні «коричнева» революція* (УП, 19.02.2014), асоціюючи з фашистами, оскільки саме їх називали «коричневими» – за кольором сорочок штурмовиків-нацистів.

Слово *віче* також помітно активізується в сучасному політичному словнику. У СУМі його зафіксовано з ремарками *зах., заст.* «Масові збори населення; мітинг» [СУМ, Т. 1, С. 691]. Проте у кінці 2013 – на початку 2014 р. відбулося не одне народне віче, зокрема: *1 віче – Марш мільйона, 2 віче – День гідності, 3 віче – День гніву* та інші. Найчастіше лексема *віче* сполучається із лексемами *народне, антивоєнне віче, Шевченківське віче*. Спостерігаємо формування нового значення й у лексемі *марш* – «мітинг» (*Марш солідарності, Марш мільйонів*), хоча за СУМом «марш 1. Ритмічна хода в строю. 2. Пересування військ похідним ладом на дальші відстані; похід» [СУМ, IV, с. 634]. Проте це значення давно відоме мовній практиці. На заході давно ця лексема має значення «акція протесту», пор. *марш протесту, марш шахтарів на Лондон у часи правління Маргарет Тетчер*.

Висновки. Отже, нові номінації засвідчують взаємозв'язок нового в когнітивній свідомості спільноти та його відображення в мовній свідомості і втілення в нових мовних одиницях. В реаліях сучасної України Майдан – суспільно значуще для мови і свідомості українців явище, що залишає слід в українській мові, бо мова невіддільна від історії свого народу. Беззаперечним є те, що слова *майдан, євромайдан* – це слова-свідки, слова-сигнали, своєрідні «одиниці зберігання подій у нашій пам'яті і діють вони як спалахи, що висвітлюють ці події» [5]. Вивчення такої нової ділянки в когнітивному просторі української мови відкриває перспективу для теоретичного осмислення тенденцій розвитку лексики в нових суспільно-політичних умовах функціонування української мови.

Список використаної літератури

1. Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирева, Ю. В. Романюк; [Відп. ред. Є. А. Карпіловська]. – К. : ТОВ «КММ», 2013. – 414 с.
2. Брага І. І. Мовна репрезентація образу держави у пресі України (кінець 1970-х – початок 2000-х років) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / І. І. Брага. – К., 2002. – 17 с.
3. Желехівський Є. Малорусько-німецький словарь [Електронний ресурс] / Є. Желехівський, С. Недільський. – Т. 1. – Львів, 1886. – 423 с. – Режим доступу до кн. : http://litopys.org.ua/djvu/zheleh_slovnnyk.htm.
4. Жила Т. «На майдані біля церкви революція іде!..» / Т. Жила // Українська мова. – 2005 – № 4. – С. 88–93.
5. Карпіловська Є. А. Детермінанти змін у сучасній українській номінації: відкритість і самобутність лексикону / Є. А. Карпіловська // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. на пошану професора Катерини Городенської з нагоди її 60-річчя / [відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Черкаси, 2009. – Вип. 8. – С. 147–159.
6. Кронгауз М. А. Русский язык на грани нервного срыва / М. А. Кронгауз. – М. : Языки славянской культуры, 2008. – 232 с.
7. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении / Дж. Лакофф. – М. : Языки славян. культуры, 2004. – 792 с.
8. Мінчак Г. Б. Конотативна семантика сучасних ідеологічно забарвлених номінативних одиниць (на матеріалі української преси 90-х років ХХ століття) : дис. ... кандидата філол. наук : спец. 10.02.01 / Мінчак Галина Богданівна. – К., 1998. – 167 с.
9. Нові й актуалізовані слова та значення: словникові матеріали (2002–2010) / В. О. Балог, Н. Є. Лозова, Л. О. Тименко, О. М. Тищенко; відп. ред. О. М. Тищенко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 280 с.
10. Нові слова та значення : словник / [уклад. Л. В. Туровська, Л. М. Василькова]. – К. : Довіра, 2008. – 271 с.
11. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ; Восток – Запад, 2007. – 314 с.
12. Самойлова І. А. Процеси семантичної деривації в лексиці сучасної української літературної мови (на матеріалі неологізмів 70-90-х років ХХ ст.) : дис. ... кандидата філол. наук : 10.02.01 / Самойлова Ірина Анатоліївна. – К., 1999. – 165 с.
13. Словарь української мови. Упорядкував з додатком власного матеріалу Борис Грінченко : [у 4-х т.] / [додаток О. О. Тараненка]. – К. : Наук. думка. – Т. 2 : 3–Н. – 1996. – 588 с.
14. Словник української мови : В 11-и т. / [ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
15. Словотворчість незалежної України. 1991–2011: Словник / Укладач А. Нелюба. – Х. : Харків. історико-філологічне товариство, 2012. – 604 с.
16. Ставицька Л. О. Дискурс помаранчевої пристрасти / Л. О. Ставицька // Критика. – 2005 – № 3. – С. 3–16.
17. Тищенко О. Мова Помаранчевої революції / О. Тищенко // Українська мова. – 2005 – № 4. – С. 77–87.
18. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д. Н. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280 с.

Список умовних скорочень

- ВЗ** – «Високий замок»
ГПУ – «Газета по-українськи»
УМ – «Україна молода»
УП – «Українська правда»
УТ – «Український тиждень»

Одержано редакцією 20.01.14

Прийнято до публікації 14. 02.14

Аннотация. Таран А. А. Язык протеста в современных украинских реалиях

В статье проанализирован лексикон языка протестных акций в Украине в начале XXI в. Особое внимание обращено на слово майдан в новом общественно-политическом смысле, его функциональный потенциал, роль в современной словообразовательной номинации. Выявлено также формирование новых специализированных или экспрессивно-оценочных значений в словах революция, марш, віче. Исследовано влияние новых значений на парадигматические и синтагматические свойства слов. Выяснено, что слово Майдан и другие активизированные слова – уже давно усвоенные украинским языком заимствования или удельные лексемы, а следовательно, украинский язык развивает общественно-политического лексикон за счет внутренних ресурсов, доказывает устойчивость и самобытность современной украинской номинации и служит доказательством того, что нам не грозит украинский вариант англоязычного языка globish – ukrainish. Новые номинации свидетельствуют о взаимосвязи нового в когнитивном сознании общества и его отражение в языковом сознании и воплощение в новых языковых единицах.

Ключевые слова: активные ресурсы номинации, неосемантизм, словообразовательные синонимы, словообразовательное гнездо, специализация значения лексемы.

Summary. Taran A. A. Language of protest in modern ukrainian realities

The article analyzes the formation of speech protests in Ukraine in the early XXI century. Particular attention is paid to the lexeme *майдан* in its new social-political usage, to its functional potentiality, the role in the modern derivational nomination. The formation of new specialized and expressive-evaluated meanings of the lexemes *революція*, *мапи*, *віче* was determined. The influence of new meanings on the paradigmatic and syntagmatic possibilities of words was investigated.

It was found that the lexem *Maidan* and other activated word – have long learned in Ukrainian language specific borrowing or lexems, and therefore, Ukrainian developing this area of its socio -political lexicon through internal resources, proving stability and identity of modern Ukrainian nomination and serves proof that we are not threatened by Ukrainian analyzed language version *globish* – *ukrainish*. New nominations confirm the new relationship in cognitive consciousness community and its reflection in language awareness and implementation of new linguistic units .

In reality of modern Ukraine *Maidan* – socially significant for Ukrainian language and consciousness phenomenon that leaves a mark in the Ukrainian language, because language is inseparable from the history of his people. It is doubtless that the words of the street *Euromaidan* – words witnesses, speech signals , the original «storage unit events in our memory and they act like flashes that instantly illuminate these events». Exploring new areas such as cognitive space Ukrainian language opens up prospects for the theoretical understanding of trends in the lexicon of new social and political conditions of use of the Ukrainian language.

Key words: active resources of nomination, neosemantyzm, derivative synonyms, derivational family of words, specialized meaning of lexeme.

УДК 801.541.45:808.3

В. В. Калько

АНТРОПОМОРФНА МЕТАФОРА В УКРАЇНСЬКИХ ФІТОНІМАХ

У статті здійснено комплексний аналіз антропоморфної метафори в структурі українських назв рослин у проекції на операції мислення та інші смислороджувальні механізми. Метафору визначено як найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, розширення її знакових ресурсів, використання знаків однієї концептуальної царини на позначення іншої, уподібненої до неї в певному відношенні. Встановлено, що в структурі українських фітонімів найбільш продуктивною є модель метафоричного перенесення ЛЮДИНА → РОСЛИНА, що можна пояснити специфікою української ментальності, її кордоцентричною світосприймальною настановою. Найзагальнішим та універсальним принципом такої інтеграції є антропоморфізм, згідно з яким знаки, що називають людину, частини її тіла, властивості, дії, стани тощо, використовують для позначення інших царин, зокрема й флори. Продуктивність мотиваторів концептуальної сфери ЛЮДИНА на позначення рослин зумовлено аналогізацією їхніх властивостей із людськими якостями та рисами, частинами тіла, місцезнаходженням у просторі та рухом. Антропоморфна метафора в структурі українських флорономів є чисельною та різноманітною і опирається на різні типи метафоричного механізму, що уможливорює позначення однієї предметної сфери в термінах іншої на підставі аналогізації з суміжним поняттям, дифузним асоціативним комплексом та геїстальтом.

Ключові слова: антропоморфна метафора, структурна метафора, геїстальтна метафора, дифузна метафора, донорська зона, реципієнтна зона, аналогізація, фітонім.

Постановка проблеми. У річищі появи нових парадигм знання, зокрема когнітивної лінгвістики, метафору все більше починають досліджувати як одну з найважливіших мисленнєвих здатностей людини, що зумовлює її взаємодію з довкіллям, відображає особливості етносвідомості та є засобом пізнання світу, оскільки, як зауважує Х. Ортега-і-Гассет, «метафора подовжує «руку» інтелекту» [8, с. 72].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метафору розуміємо, слідом за О. О. Селівановою, як найпродуктивніший креативний засіб збагачення мови, розширення її знакових ресурсів, використання знаків однієї концептуальної царини на позначення іншої, почасти уподібненої до неї в якомусь відношенні [14, с. 388]. На нашу погляд, з усього розмаїття типологій метафори найбільш когнітивно зорієнтованою і прийнятною для